

МОНОГРАФИЈА
ВОЗОБНОВИТЕЛОТ

ПОДГОТОВКА:
КОМИСИЈА ЗА ОДНОСИ СО ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ И РЕЛИГИОЗНИ ГРУПИ
ВО СОРАБОТКА СО
МЕКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА - ОХРИДСКА АРХИЕПИСКОПИЈА
И
ПРАВОСЛАВНИОТ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - СКОПЈЕ

Издавач:
Комисија за односи со верските заедници и религиозни групи
(КОВЗРГ)

За издавачот:
м-р Даријан Сотировски

Главен и одговорен уредник:
м-р Даријан Сотировски

Технички уредник:
дипл. теолог Петар Петковски

Службена редакција и соработници:

Архиепископ охридски и македонски г. г. Стефан	проф. д-р Ѓоко Ѓорѓевски
Митрополит преспанско-пелагониски и Администратор австралиско-новозеландски г. Петар	вонр. проф. д-р Борче Илиевски вонр. проф. д-р Дејан Борисов, ќакон д-р Анета Јовковска, доцент
Митрополит дебарско-кичевски и Администратор австралиско-сиднејски г. Тимотеј	д-р Виктор Недески, доцент д-р Стефан Гоговски, асистент
Митрополит повардарски г. Аѓатангел	д-р Александар Аѓанасов м-р Огнен Коцевски
протојереј-ставрофор Спасе Стефановски	дипл. теолог Петар Петковски

Лектор:
д-р Бобан Карапејовски

Графички дизајн:
Александар Павловски

Печайи:
Европа 92

Тираж:
700 примероци

Скопје, 2021

Д - Р ДЕЈАН БОРИСОВ
ВОНРЕДЕН ПРОФЕСОР, ЃАКОН

ВАЖНОСТА НА ЕПИСКОПСТВОТО НА ДОСИТЕЈ ЗА МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА - ОХРИДСКА АРХИЕПИСКОПИЈА

Испражувањата, анализите и студииите за наситаниите и личностите поврзани со обновата на Охридската архиепископија како Македонска православна црква, со право, толем дел од своето внимание го посветуваат на нејзиниот прв црковен поглавар, архиепископот Доситеј. Но, во своите изложувања и анализи вниманието, пред сè, е концентрирано кон политичко-социјалните околности во кои се случува обновата на Охридската архиепископија, а делумно и кон канонскиот аспект на ова прашање. Во нашиот текст за архиепископот Доситеј ќе се обидеме да ирепрезентираме една поинаква перспектива за нејзината улога во обновата на Охридската архиепископија низ призма на црковната историја и мисијата што го има епископот во црквата.

ЗА ЕВОЛУЦИЈАТА НА РАЗБИРАЊЕТО НА АВТОКЕФАЛНОСТА

Кога се зборува за локалните православни цркви (помесни православни цркви), неодминливо е укажувањето на достоинството на секоја од овие цркви – дали се тие автономни

или автокефални. Со автономните цркви се чини дека нема проблем, но кога се доаѓа до автокефалните цркви и начинот на стекнување на нивната автокефалност, тука веќе работите навистина се компликуваат.

Црквата учи дека е таа „една, света, соборна и апостолска“, но во реал-

носта таа во својата административна и мисионерска дејност е ограничена од световните државни граници. Но, не било секогаш вака. Од времето на апостолите до Миланскиот едикт во 313 година, црквата е организирана на сосема поинаков начин. Имено, секоја христијанска заедница, група, имала свој епископ, кој се грижел за потребите на христијаните што му биле доверени нему. Воедно, тој бил и личноста што комуницирала со другите епископи и, на тој начин, преку заедничко и единствено исповедање на верата, се одржувало и заедничарењето во евхаристијата. По крајот на гонењата на христијаните од страна на Римската Империја, доаѓа до структурни и административни промени на црквоното уредување. Бројот на христијаните значително се зголемувал, како и влијанието на одредени епископи, во зависност од важноста на нивниот епископски престол. Црквата се адаптирала на територијалното и административно уредување на Империјата, но не ја прифатила и империјалната хиерархиска матрица, во смисла на тоа дека не постоел еден епископ над сите други епископи во рамките на Империјата. Црквните богословски прашања и административните недоразбирања биле решавани соборно, заеднички меѓу епископите. Овие собори биле локални, помесни и епископите присутни на нив можеле да избераат епископ што ќе ги претставува пред другите помесни цркви (собори). Токму оваа можност самите да си од-

берат кој ќе претседава со помесниот собор или кој ќе претставува одредена група епископи е првото, основно и суштинско значење на терминот *автокефалност* – *самовозјавеност*. Ова го гледаме потврдено и на Првиот вселенски собор во Никеја (325) и на Третиот вселенски собор во Ефес (431). Суштината на автокефалноста била способноста и можноста помесниот епископат самостојно да одбере епископ што ќе го возглавува, без, притоа, да треба да се обрати до некоја повисока власт за дозвола или за потврдување.

Првиот удар врз ваквото разбирање на автокефалноста се случува во X век, кога под воена и политичка притисила, односно како дел од мировниот договор меѓу Бугарското Царство и Римската Империја, Константинополската патријаршија признала автокефален статус на бугарската Доростолска црква. Со ова, световната моќ на владетелот станала еден од одлучувачките фактори во црквните административни работи. Ова се повторува и во 1219 година со српската црква, при што е направен уште еден преседан, била узурпирана власта на легалниот и легитимен поглавар – охридскиот архиепископ. Узурпацијата била направена од страна на Никејскиот (Константинополски) патријарх. Понатамошната еволуција на автокефалноста ја гледаме и преку поставувањето на знакот на еднаквост меѓу државната независност и црквната независност (автокефалност).

Следната промена во разбирањето на автокефалноста доаѓа по падот на Константинопол и ширењето на исламот во териториите што дотогаш биле христијански. Ова се однесува, пред сè, на Балканскиот Полуостров. Балканските христијани во рамките на Отоманската Империја за првпат се наоѓаат во муслиманска држава. Ова од корен го менува нивниот начин на живот, како и животот и дејствувањето на црквата во рамките на оваа држава. Религиската припадност имала суштинско значење за животот на населението, но исто така, и јурисдикциската припадност на христијаните на одредена автокефална црква во рамките на самата Империја. Константинополската патријаршија од страна на Империјата била поставена за претставник на христијанското население (*рум-милет*), што, пак, како последица, ќе придонесе за укинувањето на другите автокефални цркви во Империјата.

Надвор од рамките на Отоманската Империја, исто така, има промени во разбирањето на црковната автокефалност. Така, во Црна Гора црквата станала држава, а во Русија владетелот ја узурпирал власта на црквата.

Во текот на XIX и XX век има нова еволуција во разбирањето и манифестирањето на црковната автокефалност. Ова е период кога западната мисла за *нацијата* се адаптира во источна и југоисточна Европа, а локалната црква станува неизбежен политички фактор и манифестација

на независноста на државата, како и потврда на посебноста на нацијата. Локалната црква станува национална црква и нејзината јурисдикција се протега во рамките на националната држава. Доколку се споредат границите на денешните балкански и источно-европски држави, ќе се забележи голема територијална разлика во однос на онаа што ја имале кога се создадени. Имено, тие денес се двојно, па и тројно поголеми. Овие држави се плод на иредентизам и сецесионизам, како и нивните помесни православни цркви. Ова најубаво се гледа во бугарската Егзархија од XIX век и денешната Бугарска патријаршија, како и во примерот на Белградската митрополија, денес Српска патријаршија. Впрочем, националниот белег на секоја помесна православна црква се гледа и во нејзиното современо именување: Руска православна црква, Грчка православна црква, Бугарска православна црква, Романска, Полска...

Ваквите процеси се чини дека Константинополската патријаршија се обидела да ги санкционира веднаш по создавањето на бугарската Егзархија од страна на турската власт. Но, останува забележливо дека осудата за етнофилетизам на Бугарите и нивната Егзархија не бил применет и во случаите со другите народи и со другите помесни православни цркви создадени пред и по бугарската Егзархија.

Денес, во XXI век, автокефалноста е најнепосакуваната тема во меѓуправославниот црковен дијалог. Разбирање-

то на суштината на автокефалноста, просецот и чекорите за нејзино добивање денес претставуваат најголем камен на сопнување во единството на црквата. Православната црква е поделена и заедничарењето меѓу дел од помесните православни цркви го нема, а причина за ова е автокефалноста на Украинската православна црква.

„Учителе, која заповед е најголема во Законот? А Исус му одговори: Возљуби Го Господа, својот Бог, со сето свое срце, и со сета своја душа, и со сиот свој разум; тоа е прва и најголема заповед; а втората е слична на неа: Возљуби го својот ближен како себеси!“ (Матеј 22, 36–39).

Се поставува прашањето: што е поважно – љубовта на која нè учи Христос или територијата со која управуваш?

МАКЕДОНСКИ ЕПАРХИИ – МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА

Темелите на Македонската православна црква се поставени на 4 март 1945 година на Првиот црковно-народен собор во Скопје. Имено, како и другите православни народи, во моментот кога создале сопствена држава, Македонците¹ започнале со формирање и на помесна православна црква чија јурисдикција ќе се протега во рамките на нивната држава. Ова е примерот што го даде и Грците, и Буга-

рите, и Србите, и Романците, и Полјациите, и Чесите и Словаците..., односно сите народи што создале одделна помесна православна црква веднаш по создавањето на националната држава. Речиси сите тие самите прогласиле автокефален статус на помесните цркви. Ваквата состојба подоцна била прифатена, а достоинството потврдено од страна на Константинополската патријаршија. Во случајот со Полската православна црква, автокефалноста е потврдена и од страна на Руската патријаршија. Во случајот со Српската патријаршија, која самата не прогласила автокефалност, ќе посочиме дека процесот за стекнување на нејзината автокефалност започнува со српскиот премиер Никола Пашиќ. Тој уште во 1914 година се обратил до Константинополската патријаршија со барање за автокефалност, но и закана дека доколку не биде добиена/одобрена, Србите сами ќе ја прогласат. Константинополската патријаршија во 1922 година го издала *Томосот* за автокефалност на православната црква во рамките на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, при тоа примајќи финансиски надомест за отстапените епархии во Македонија и во Босна.

Она што треба да се забележи е дека црковната состојба во македонските епархии во периодот од 1870 до 1945 година не е едноставна како што се чини на прв поглед. Македонски-

1 За Македонците како посебен народ: *Vulnerabilities of the USSR and the Eastern European Nations To Psychological Warfare*. 22 July 1965. CIA-RDP79T00472A000700050015-1. <https://www.cia.gov/readingroom-/document/cia-rdp79t00472a000700050015-1> (12 јуни 2021).

те епархии се под двојна, па и тројна јурисдикција, а ова особено важи за најголемата, Скопската митрополија. По 1874 година Скопската епархија има двајца митрополити. Еден под јурисдикција на Константинополската патријаршија, а вториот под јурисдикција на бугарската Егзархија. Некој со право ќе посочи: но, бугарската Егзархија е осудена за етнофилетизам и не е признаена од другите помесни православни цркви. Така е, оваа констатација е точна, но таа е лимитирана на административната организација на црквата. Во контекст на духовната димензија на црквата, ова е ирелевантно, бидејќи во Символот на верата црквата исповеда дека е „Една, Света, Соборна и апостолска“. Нам не ни е познато дека некој го негирал легитимитетот на епископатот на бугарската Егзархија, а со тоа ниту валидноста на светите тајни извршени од епископите и нискиот клир на оваа помесна православна црква. Ова, всушност, ја потврдува и јурисдикцијата на бугарската Егзархија врз дел од македонските епархии.

Имајќи го ова предвид, работите стануваат компликувани, а се компликуваат уште повеќе кога Константинополската патријаршија, на барање на српските власти на чело на Скопската митрополија, го поставуваат Фирмилијан Дражиќ. Формално, оваа епархија, како и другите македонски епархии, е под јурисдикција на Константинополската патријаршија, но во

практика, сите следни митрополити и епископи во македонските епархии (во рамките на Кралството Србија, Кралството на СХС и Кралството Југославија) биле поставувани од страна на српските световни и црковни власти.

Балканските војни и Првата светска војна уште повеќе го компликуваат статусот на македонските епархии, бидејќи се создаваат нови држави, се исцртуваат нови граници, но македонскиот народ не успева да создаде своја држава. Тоа ќе го стори дури по Втората светска војна. Во меѓувреме, во 1922 година Константинополската патријаршија издала *Томос* со кој се откажала од посочените македонски епархии, а јурисдикцијата била префрлена на српската црква. Бугарската држава и бугарската Егзархија не се согласувале со новонастанатите промени на границите, па за време на војните во освоените територии повторно праќале свој висок и низок клир. По капитулацијата на фашистичка Бугарија, за кратко политичкиот врв се откажува од територијалните претензии кон Македонија, а тоа го прави и бугарската Егзархија, како услов за признавање на нејзината автокефалност од страна на Константинополската патријаршија, процес потпомогнат од страна на Руската патријаршија. Но, како што се забележува од декласифицираните документи на Централната разузнавачка агенција на Соединетите Американски Држави (CIA),

потоа повторно продолжува истата пропагандна дејност².

Македонскиот народ во сиот овој период бил под влијание на денационалистичката политика на Србија, Бугарија и Грција, која на терен ја спроведувал црковниот клир. Работите за Македонците конечно се менуваат со Втората светска војна, во која ќе успеат да ослободат дел од Македонија и да создадат своја држава. Според дотогашните практики, ќе го започнат процесот на создавање македонска православна црква.

МАКЕДОНСКИ ЕПИСКОПИ

Обновата на Охридската архиепископија и создавањето автокефална црква во Македонија не е нешто што било одлучено да се направи за време на Втората светска војна, туку плод на децениската борба на македонскиот народ. Уште Крсте П. Мисирков, вели: „Праославијето, најстарата, најраспространетата и основна религија на сите македонски народности, за сожал’уајн’е сосим изгубило од видот својата главна цел’а да сејит братство меѓу народите... наместо тије благородни задаки праославијето сејит само раздор и ненавист. Праославијето во Македонија сега јет до толку искажено, шчо и не можит да бидит

реч, за една праославна црква, – сега тамо имат 3 цркви, но не праославни, а: грчка, бугарцка и србцка. Зашчо тоа да бидит така? Зар црквата не требит да бидит: Една, Соборна, Вселенцка и Апостолцка? Прво нешчо, које ке се потребат, тоа јет, да се образуат во Македонија: Една, Соборна и Апостолска црква т.е. да се возстаноит Охридцката Архиепископија, која шчо ке бидит ‘Архиепископија всеја македонији’³. Тој не е единствениот што пишува и дејствува за обнова на Охридската архиепископија. Во текот на XIX век македонскиот народ и свештенството се обиделе да ја обноват Охридската архиепископија, најчесто преку стапување во унија со Римокатоличката црква. Но, овие униии не биле долготрајни, бидејќи нивната цел била заштита на населението од турските зулуми и неправди, а не промена на религиското убедување и црковната и културна традиција. Најистакнат пример за обид за обнова на Охридската архиепископија како Македонска православна црква е оној на скопскиот митрополит Теодосиј (Гологанов) во 1891 година. Она што го одвојува од другите обиди е фактот што тој е епископ/митрополит и од Рим барал обнова на Охридската архиепископија со македонски висок клир и задржување на дотогашните православни тради-

2 Dennison I. Rusinow, *The “Macedonian question” never dies*, Southeast Europe series, Vol. XV, No. 3 (Yugoslavia). CIA-RDP08C01297R000400240004-0. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp08-c01297r000400240004-0> (12 јуни 2021).

3 К. П. Мисирков, *За Македонциите работи*, (Фототипно издание), Скопје 2002, 33-34.

ции и богослужение. Еден од главните услови што една помесна православна црква треба да ги исполнува е да има епископат. Без епископат – нема црква, уште помалку автокефална. Свесни за ова, во овој обид на митрополитот Теодосиј на располагање му се ставиле повеќемина македонски епископи, архимандрити и монаси. Така, во обновената Охридска архиепископија Теодосиј требало да остане на својата скопска катедра, за митрополит во Дебар бил предвиден јеромонахот Козма Пречистански, во Серез требало да биде поставен архимандритот Николај, за митрополит во Неврокоп или Велес јеромонахот Дионисиј, унијатските епископи Нил Изворов и Лазар Младенов ќе управувале со Солун и со Банско⁴. Со ова условот за висок клир би бил исполнет. Сепак, бугарската световна и црковна власт реагираше кај турската власт и митрополитот Теодосиј со стража бил отстранет од Скопје. Но, и покрај сета поддршка што ја имал од народот и клирот во Македонија, имајќи ги предвид политичките околности во тој миг, се чини дека тој, сепак, немало да успее да ја реализира својата замисла, дотолку повеќе што и Римокатоличката црква тактизираше со својот одговор.

На крајот од Втората светска војна и непосредно по неа, во Македонија состојбата била сосема поинаква. Македонскиот народ успеал да ослободи

дел од Македонија и на таа територија на 2 август 1944 година создал сопствена држава. Со ова се исполнувал условот за владеење со територијата. Македонскиот народ ја поддржувал обновата на Охридската архиепископија како Македонска православна црква, а свештенството било подготвено да ја реализира. Со ова се исполнувал условот за верници и низок клир. Но, недостасувал висок клир. Српскиот скопски митрополит Јосиф побегнал преку Косово за Белград, оставајќи ја својата паства на милоста на германско-бугарската окупација. Македонците одлучиле: никогаш повеќе српски епископ во Македонија. Бугарските епископи, пак, што дошле во Македонија заедно со бугарската окупатиска власт, по завршувањето на војната биле протерани. Во слободна Македонија немало епископ. Ова бил најголемиот проблем со кој се соочил македонскиот народ во обидот да ја обнови Охридската архиепископија, но не паднал со духот. Не било првпат да немаат епископи. Во текот на 60-тите години на XIX век македонскиот народ на народни собранија донел одлука дека не ја признава јурисдикцијата на Константинополската патријаршија и нејзините епископи во македонските епархии. Токму ова е една од причините зошто во 1870 година турскиот султан ја создал бугарската Егзархија како словенска противтежа на грчка-

4 Deacon Dejan Borisov, *The dual ecclesiastical jurisdiction over the Eparchy of Skopje in the XIX century ant the Metropolitan of Skopje Theodosius*, Dessertatio ad Doctoratum, Pontificium Institutum Orientale, Facultas Scientiarum Ecclesiasticarum Orientalium, Romae 2015, 261–278.

та Константинополска патријаршија. А, бугарската Егзархија се покажала пострашна од Константинополската патријаршија, бидејќи, финансирана од бугарската држава, на терен ги спроведувала бугарските национални политики⁵. Поучени од минатото и надежни за иднината, Македонците сметале дека, соочени со терорите, ужасите и маките од двете светски војни, христијаните ќе почнат да ја практикуваат Христовата заповед: *Возљуби го својот ближен како себеси!* (Матеј 22, 39). Водени со оваа мисла, во Резолуцијата од Првиот црковно-народен собор (1945), покрај решението за обнова на Охридската архиепископија, стои: „Делегација да ги посети сите се-стрински цркви со цел да издејствува канонска потврда за Црквата [...] Да се свика друго заседание за избор на кандидати за епископи и да се повикаат гости епископи од други цркви заради нивна хиротонија“⁶. Резолуцијата јасно покажува дека македонскиот народ не сакал да постапи спротивно на канонските практики на Црквата Христова и сакал да има македонска помесна црква со легален и легитимен епископат. Неговата искреност оди дотаму што името на обновената Охридска архиепископија, според Резолуцијата е *Светииклиментийова Охридска архиепископија*. Но, љубовта ја немало.

Задолжен за уредување на црковната состојба во Македонија бил Иницијативниот одбор за организирање на Православната црква во Македонија (ИО). Српската православна црква одлуките на Првиот црковно-народен собор ги отфрлила како ништовни и барала враќање на состојбите како пред војната, односно избеганиот митрополит Јосиф (Џвијовиќ) да се врати во Скопје. Оној што ги оставил Македонците на духовна милост и немилост во време кога им бил најпотребен, сега повторно сакал да се врати. Македонската власт ова барање категорично го отфрлила, но разговорите меѓу Иницијативниот одбор и Српската православна црква за изнаоѓање решение за состојбата продолжиле. Во ова активно биле вклучени и федералните и републичките власти, како и српската дијаспора, која барала начин за враќање на кралот. Токму поради вклученоста и притисокот од страна на световните власти, дошло до отстапување од македонска страна, па решението за автокефална Светииклиментова Охридска архиепископија било сменето. Македонците биле подготвени да се согласат и за автономен (самоуправен) статус на својата црква. Она од што не отстапиле е домороден висок клир. Од Македонија биле давани предлози за кандидати за еписко-

5 АРНАУДОВ М., *Екзарх Јосиф и бџларската културна борба след создавањето на Екзархијата (1870-1915)*, Т. I, Софија 1940, 492-493

6 „Резолуција на I-от Македонски црковно-народен собор во Скопје март 1945 година“, проф. д-р Цане Мојановски, *Автокефалноста на Македонската православна црква (документи)*, Скопје 2004, 13.

пи, но тие постојано биле одбивани. Тука би го споменале архиепископот Доситеј (Стојковски).

Димитар Стојковски е четврто дете на Лазар и Софија. Роден е на 7 декември 1906 година и крстен во црквата *Светии Никола* во село Маврово. Во 1922 година запишал Богословија во Сремски Карловци, но таа престанала со работа истата година⁷. Две години подоцна, на седумнаесетгодишна возраст, Димитар отишол во манастирот *Пресветиѝа Бојородица – Пречистиѝа*, Кичево, под духовна грижа на игуменот Григориј. На вечерната богослужба на празникот посветен на Светото благовештение, епископот Николај (Велимировиќ) го извршил замонашувањето на Димитриј, кој притоа го добил името Доситеј. Доситеј девет месеци поминал во духовно образување под водство на својот духовен татко, игуменот Григориј, а потоа, во септември 1924 година, бил испратен на Света Гора, во манастирот Хиландар. Светогорскиот подвиг на Доситеј бил прекинат во 1932 година, кога митрополитот Николај (Велимировиќ) го повикал назад во Македонија и го запишал во битолската Богословија „Свети Јован Богослов“. Две години подоцна

бил ракоположен во јероѓаконски и јеромонашки чин. Додека бил во Богословијата, неговото однесување и начин на комуникација со другите македонски богослови, но и оние од Албанската православна црква што се школувале во Богословијата, биле будно следени од српските црковни власти, но и од страна на српската полиција⁸. Ова најверојатно влијаело по завршувањето на Богословијата да не добие стипендија од Светиот архиерејски синод на Српската православна црква за запишување на Теолошкиот факултет, но под закрила на нишкиот епископ Доситеј, јеромонахот Доситеј бил вработен како писар при Српската патријаршија, што му овозможило да го запише и да го заврши Теолошкиот факултет во Белград. Во Патријаршијата останал до 1946 година, кога е испратен во Сремски Карловци како управник на Патријаршискиот двор. Ова е непосредно поврзано со Првиот црковно-народен собор (1945) и Свештеничкото собрание (1946) во Скопје. Во 1946 година Иницијативниот одбор испратил до Српската православна црква своја листа на кандидати за избор за епископи за македонските епархии. Доситеј не бил на листата⁹.

7 Оваа Богословија била затворена уште во 1920 година со декрет на Александар Караѓорѓевиќ, но со предавања и испити продолжила сè до крајот на 1922 година. Aleksandar Raković, „Karlovcı seminary: from one step to the level of The faculty (1914-1920) toward subsequent Faculty level (1925-1933)“, Теолошки погледи, Година XLVI, Број 2/2013, 593.

8 Доне Илиевски, *Архиепископ охридски и македонски Доситеј*, Скопје 1995, 26.

9 Во првите кандидатски листи Доситеј не се сретнува. Ова најверојатно се должи на изјавата на скопскиот митрополит Јосиф, кој самиот го споменува Доситеј како можен кандидат за епископ на некоја од македонските епархии. Од 1946 година Доситеј бил следен и за него државните власти постојано прибирале податоци и сведоштва. Борче Илиевски, „Улогата на топличкиот епископ

Во 1947 година, според ЦИА, делегација на Иницијативниот одбор се сретнала со српскиот патријарх Гаврило (Дожиќ), но тој им рекол дека, „што се однесува до него, не постои такво нешто како македонски народ, според тоа не може да има ниту автономна македонска црква“¹⁰.

Иницијативниот одбор барал Српската православна црква да постави во Македонија епископи Македонци или барем епископи по потекло од Македонија. Во православната црква еден од условите да бидеш избран за епископ е да бидеш монах. Во овој период во Македонија нема многу монаси родени Македонци, поголемиот дел се Руси (ројалисти, белогардејци), кои по 1917 година бегаат од Русија. Доситеј е еден од ретките монаси Македонци, кој покрај тоа што е монах, има зад себе и осумгодишен монашки подвиг на Света Гора, Богословија и Теолошки факултет. Ова го прави неодминлив кандидат за епископ во Македонија. Се чини дека неговото испраќање во Сремски Карловци, на северот од Србија, што подалеку од Македонија, е обид Доситеј, на некој начин, да биде сокриен како валиден кандидат за епископ за Македонија. Три години

подоцна бил произведен во чин архимандрит. Ракопроизведувањето го извршил бившиот злетовски-струмички епископ и Администратор охридски (1939–1940) Викентиј (Проданов)¹¹. Доситеј сметал дека нема да биде избран за епископ. Сведочел како многу монаси со пократко монашко искуство од него стануваат епископи во Српската православна црква, па размислувал да се врати на Света Гора и таму да го продолжи својот духовен подвиг¹². Работите за архимандритот Доситеј се менуваат со изборот на Викентиј за српски патријарх во 1950 година. Имено, една година по неговиот избор за патријарх, архимандритот Доситеј е хиротонисан за епископ топлички и поставен за викар на патријархот Викентиј. Она што е интересно да се забележи за ова е следново. Викентиј одлично го познава и населението и црковната и националната состојба во Македонија како бивш епископ во македонска епархија; Доситеј е избран за епископ, но не е поставен во некоја од македонските епархии, иако веќе половина деценија Македонците бараат Српската православна црква да постави епископ. Наместо тоа, тој добива титуларна епархија и е поста-

Доситеј во разрешувањето на македонското црковно прашање 1951–1958 година: Прилог кон биографијата на поглаварот на Македонската православна црква по повод 110 години од раѓањето“, *Гласник*, Год. 60, бр.1, Институт за национална историја, Скопје 2016, 252.

10 *Patriarch Gavrilo's Return to Belgrade*, 7 march 1947, 25X1X. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r000400170007-6> (12 јуни 2021).

11 Во 1941 година бугарските окупациони сили го бркаат од Македонија, а по војната, исто како на Јосиф Скопски, и на Викентиј не му било дозволено да се врати во Македонија.

12 Борче Илиевски, *Решавање на епископското прашање во НР Македонија 1945–1958 година*, Годишен зборник на Филозофски факултет, Книга 60, Скопје 2007, 352.

вен за викар на патријархот; воедно, Доситеј е поставен да раководи со административните работи на Патријаршискиот суд и Патријаршискиот управен одбор¹³, двете инстанции што би требало да ги санкционираат „одметнатите“ македонски свештеници. Но, должни сме да укажеме и дека пријателството и довербата меѓу Викентиј и Доситеј потекнува уште од време на фашистичката окупација¹⁴. На хиротонијата на Доситеј во епископски чин сослужуваат и сремскиот епископ Никанор (Илиќ) и викарниот Епископ моравички Герман (Џориќ)¹⁵. На крајот од годината имало средба во Белград меѓу членови на Иницијативниот одбор и новиот српски патријарх Викентиј. На средбата на која присуствувал и епископот Доситеј, од страна на претставниците на Иницијативниот одбор било предложено тој и свештеникот Томо Димовски да бидат избрани за епископи во Македонија, а било одбиено скопскиот митрополит Јосиф да се врати во Скопје. Предлогот

на патријархот Викентиј бил епископот Доситеј да доаѓа во Македонија во негово име и свештенството во Македонија да го споменува на литургијата¹⁶. Последново е од особено значење, бидејќи на литургијата свештеникот што богослужи го споменува епископот под чија јурисдикција е, а воедно, се искажува и единство. Предлозите што биле разгледувани на оваа средба, Иницијативниот одбор ги преточил во официјално барање до Српската православна црква. За овие предлози се разговарало и меѓу патријархот Викентиј и секретарот на Сојузната комисија за верски прашања Милоје Дилпариќ. Како резултат од разговорите на овие средби, патријархот сакал во Македонија да го прати Епископот призренски Владимир (Рајиќ)¹⁷. Но, сепак во Македонија бил пратен епископот Доситеј, кој во Охрид требало да богослужи по повод празникот на Свети Климент Охридски. Богослужел на македонски јазик¹⁸. Епископот Доситеј бил пречекан со еуфорија кај

13 Доне Илиевски, *Архиепископ охридски и македонски Доситеј*..., 30.

14 Доне Илиевски, *Архиепископ охридски и македонски Доситеј*..., 30.

15 Герман и Доситеј заедно го завршиле Теолошкиот факултет во Белград (1942) и соработувале како административци при Патријаршијата. Герман бил замонашен на 7 јули во манастирот Студеница, а за епископ бил избран една недела подоцна, на 15 јули 1951 година, за да учествува на 22 јули во хиротонијата на Доситеј. Седум години подоцна на Герман, исто како и на Викентиј претходно, државните власти му помагаат да биде избран за српски патријарх.

16 Овие настани будно ги следела и CIA. *Current Status of Relations between the Serbian Orthodox Church and the Yugoslav Government*, CIA-RDP82-00457R008000880011-9, 9 јули 1951. <https://www.cia.gov/readingroom-/document/cia-rdp82-00457r008000880011-9> (12 јуни 2021).

17 *Review of the events Leading to Election of New Serb patriarch*, CIA-RDP82-00457R006000720010-9, 23 October 1950, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r006000720010-9> (12 јуни 2021).

18 Испраќањето на епископот Доситеј во Македонија, наместо епископот Владимир (Рајиќ), може да се стави во контекст на Македонците бегалци од Бугарија. Имено, уште во август во Бугарија

населението и кај свештенството секаде кај што се појавил. И во Скопје, и во Прилеп, и во Битола, и во Тетово, и во Куманово, и во Струга. Во Скопје имал и средба со членови на Владата и со Верската комисија при Извршниот совет на Народна Република Македонија. За сето ова редовно го известувал патријархот, но скопскиот митрополит Јосиф се заканил со канонски последици за епископот Доситеј поради мешање во неговата јурисдикција. Епископот Доситеј по враќањето во Белград бил „етикетиран како предавник на Светосавската српска црква“¹⁹.

Посетата на епископот Доситеј во Македонија е прва епископска посета и богослужение по Втората светска војна.

Следните две години (1952–1953) и Српската православна црква и државните органи не посветуваат доволно внимание на барањата на Иницијативниот одбор. Српската православна црква како изговор ја имала посетата на епископот Доситеј и бранувањата што ги предизвикал митрополитот Јосиф, и нејзин став бил дека, за да го избере епископот Доситеј за некоја

од епархиите во Македонија, Иницијативниот одбор мора да прифати враќање на митрополитот Јосиф во Скопје. Државните власти само се претставувале како поддржувачи на обновата на Охридската архиепископија, целта, всушност, била што подолго да се одржува сонот за македонска православна црква²⁰.

Во 1954 година меѓу епископите на Српската православна црква се појавило мислење дека митрополитот скопски Јосиф треба да се пензионира. Се сметало дека е тој најголемата пречка за решавање на македонското црковно прашање. Епископот Доситеј бил прифатлив како кандидат за некоја од македонските епархии, но се барало Иницијативниот одбор да достави уште двајца кандидати. На тој начин одеднаш би се избрале тројца епископи за трите македонски епархии и прашањето би било затворено. Иницијативниот одбор го прифатил овој став на Српската православна црква и доставил кандидатска листа за епископи: Нестор Поповски, претседател на Иницијативниот одбор – за Скопската епархија, прота Томо

била спроведувана масовна интернација на Македонците од Пиринска Македонија и дел од нив пребегале во Југославија. Ова придонело да се зголеми недовербата на Македонците кон Српската православна црква, како историски спроводител на денационазаторската политика на Србија кон Македонците. Епископот Доситеј, иако епископ на Српската православна црква, сепак, како Македонец бил прифатлив за македонскиот народ да му се дозволи да дојде во Македонија. *Mass Interning of Macedonians in Pirin Macedonia, Skopje, August 16, 1950*. CIA-RDP83-00415R006300190001-0. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp83-00415r006300190001-0> (12 јуни 2021).

19 Доне Илиевски, *Архиепској охридски и македонски ...*, 34-39

20 *Attempt to Create a Separate Macedonian Orthodox church*. 29 August 1952. CIA-RDP82-00457R013700160010-6. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp82-00457r013700160010-6> (12 јуни 2021).

Димовски – за Охридско-битолската епархија и епископот Доситеј – за Злетовско-струмичката епархија. Кандидатската листа не била прифатена од страна на Соборот на Српската православна црква, како и од страна на епископот Доситеј²¹. Епископот Доситеј следната година (1955) дури и се откажал од кандидатурата за епископ во која било од македонските епархии. Сериозноста на решеноста на епископот Доситеј по ова прашање ја гледаме и во тоа што тој дал согласност патријархот да го предложи за кандидат за епископ во Зворничко-тузланската и во Захумско-херцеговската епархија²².

На почетокот од 1957 година епископот Доситеј го променил ставот за својата кандидатура за епископ во некоја од македонските епархии. Тој предлагал да биде избран за Охридско-битолски епископ, а да администрира со другите епархии. Верската комисија при Извршниот совет на Народна Република Македонија сметала дека администратор треба да биде српскиот патријарх, а не епископот Доситеј²³. Во овој период скопскиот митрополит Јосиф бил многу болен, живеел во манастирот *Воведение на Пресвeјта Бoјoрoдицa* во Белград и не бил во можност да управува со која

било епархија, ниту активно да учествува во решавањето на македонското црковно прашање.

На 9 и 10 април 1957 година Иницијативниот одбор доставил и образложил предлог за решавање на македонското прашање и пред патријархот и пред Синодот на Српската православна црква. На 10 април 1957 година била потпишана *Спoлoгбa* меѓу Синодот на Српската православна црква и Иницијативниот одбор:

„1. Патријархот на Српската православна црква се признава за администратор на епархиите во Народна Република Македонија под следниве услови: администрирањето на патријархот да не потрае подолго од интервалот помеѓу две седници на Св. архијерејски собор на Српската православна црква.

2. На Архијерејскиот собор на Српската православна црква да му биде предложена проширена листа на кандидати (5), од која веднаш ќе се изврши избор на епископи за сите 3 епархии. Кандидатската листа, т.е. кандидатите да ги предложи македонското свештенство.

3. За време на администрирањето на патријархот управните и финансиските работи со свештенството и црквите во Македонија, да ги врши

21 Борче Илиевски, „Улогата на топличкиот епископ Доситеј во разрешувањето на македонското црковно прашање 1951–1958 година: Прилог кон биографијата на поглаварот на Македонската православна црква по повод 110 години од раѓањето“, *Гласник*, Год. 60, бр.1, Институт за национална историја, Скопје 2016, 258.

22 Борче Илиевски, *Улогата на топличкиот епископ Доситеј...*, 259.

23 Проф. д-р Цане Мојановски, *Авџокефалноста на Македонската православна црква ...*, 21-22.

преку своите архијерејски заменици и намесници.

4. До комплетниот избор на епископи, патријархот нема да праќа српски архијереи (било викари, било на друг начин или во друга форма) во епархиите во НР Македонија.

5. За време на администрирањето патријархот ќе ги ракоположува предложените кандидати за свештеници од редовите на завршените македонски богослови, а патријархот лично и да ги посетува епархиите во НР Македонија²⁴.

Според оваа спогодба, која Иницијативниот одбор во целост ја почитувал, била приспособена и црковната организација во Македонија, соодветно на Уставот на Српската православна црква. Ова го констатирал и Архијерејскиот собор на Српската православна црква во својата *Одлука* од 27 мај 1957 година, со која се поставува патријархот Викентиј за администратор, при што, во Одлуката уште се вели дека „во споменатите епархии е констатирана канонската состојба и е вратен мирот во нашата црква“²⁵. Во 1958 година патријархот

српски Викентиј, заедно со нишкиот епископ Јован (Илиќ), браничевскиот епископ Хризостом (Војиновиќ) и топличкиот епископ Доситеј, ја посетил Македонија, при што бил примен и од претседателот на Собранието на Македонија²⁶. Но, и покрај Спогодбата, и покрај Одлуката на Архијерејскиот собор, Српската православна црква ниту во 1957 ниту во 1958 година не извршила ниту избор ниту хиротонија на епископи за македонските епархии, туку повторно ги отфрлила сите предложени кандидати. По Архијерејскиот собор на Српската православна црква, на 5 јули 1958 година починал патријархот Викентиј. Новиот српски патријарх Герман (Џорич) бил избран на 13 септември 1958 година²⁷.

Во периодот од 4 до 6 октомври 1958 година во Охрид бил одржан Вториот македонски црковно-народен собор. Сојузната комисија за верски прашања, како и Верската комисија при Извршниот совет на Народна Република Македонија, активно се вклучиле и во изборот на новиот српски патријарх, како и во решавањето на македонското црковно прашање.

24 Проф. д-р Цане Мојановски, *Авџокефалноста на Македонската православна црква* ..., 29.

25 Проф. д-р Цане Мојановски, *Авџокефалноста на Македонската православна црква* ..., 30.

26 Доне Илиевски, *Архиепископскиот охридски и македонски Доситеј*..., 40–41.

27 Непосредно по изборот на новиот српски патријарх и одржувањето на Вториот македонски црковно-народен собор, се јавиле албанската и бугарската пропагандна машинерија со обвинувања за денационализација на Македонија од страна на југословенската власт. *Geographic Intelligence Memorandum. CIA/RR-GM-II. 19 November 1958. Macedonia perennial bone of contention. CIA-RDP79-01006A000100110001-4. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79-01006a000100110001-4> (12 juni 2021).*

Ова го дознаваме, меѓу другото, и од разговорите (август, септември) што државните власти ги имале со Епископот топлички Доситеј²⁸. Меѓу другото, тие барале епископот Доситеј да присуствува на Вториот македонски црковно-народен собор. За ова Доситеј го известил и новиот српски патријарх Герман, како и членовите на Синодот на Српската православна црква, кои во тоа време биле во Белград. Сите тие го увериле дека, доколку присуствува на соборот, нема да има санкции против него ниту, пак, ќе биде расчинет. На Вториот црковно-народен собор епископот Доситеј е избран за поглавар на обновената Охридска архиепископија како Македонска православна црква, а тој е избран за митрополит со титула *Архиепископ охридски и скопски и Митрополиј македонски*. Ова било прифатено од страна на Архиепископскиот собор на Српската православна црква на соборот во јуни 1959 година, при што е донесена Одлука во која во точка 1 се вели: „Архиепископскиот собор констатира дека епархиите Скопска, Охридско-битолска и Злетовско-струмичка на црковно-народниот собор одржан на 4-6 октомври 1958 година во Охрид, се издвоиле во самостојна Македонска православна црква, која се управува по Устав донесен на тој Собор, а останува и понатаму во канонско единство со Српската православна црква преку Неговата светост

патријархот на Српската православна црква.“ Во точка 6 се појаснува: „Со оваа Одлука престануваат да важат прописите на Уставот на Српската православна црква за епархиите и архиепископите на територијата на НР Македонија.“²⁹

Покрај ваквата Одлука, конечната обнова на Охридската архиепископија како Македонска православна црква ќе се случи дури во 1967 година, но нејзиниот канонски статус до денес е оспоруван од Српската православна црква.

Следејќи го процесот на обновата на Охридската архиепископија како Македонска православна црква, треба да се имаат предвид многу различни социјални, политички, меѓунационални, меѓурелигиски, економски и други фактори. Сепак, од црковен аспект прашањето е, всушност, едноставно: создавањето на нова држава, во случајот Македонија, овозможува и дозволува создавање на нова помесна православна црква, а најголемиот проблем за ова е што во Македонија нема епископи. Желба за надминување на настаната црковна поделеност постоела кај македонскиот народ и кај свештенството, што јасно се гледа и од првичното именување на црквата во Македонија – Светиклиментова Охридска архиепископија, како и од брзото отстапување од нејзино автокефално

28 Борче Илиевски, *Улогата на топочкиот епископ Доситеј...*, 262-263.

29 Доне Илиевски, *Автокефалноста на Македонската православна црква*, Скопје 1972, 150; Јован Белчовски, *Автокефалноста на македонската православна црква*, Скопје 1990, 151.

достоинство и прифаќање автономен статус. Но, непосредно по Втората светска војна високиот клир на Српската православна црква бил сè уште истиот оној што во предвоениот период ја спроведувал српската национална политика во Македонија. Очекувањата дека овој клир би се откажал од она што го проповедал и го спроведувал во Македонија половина деценија претходно – дека не постои македонски народ и македонски јазик, туку дека Македонците се Срби или Јужносрбијанци, кои говорат расипан српски јазик, било премногу да се очекува. Кај новите генерации се чини дека почнало да се појавува разбирање за апсурдноста на спорот за постоење на македонскиот народ и создавање посебна македонска православна црква. Ова јасно се гледа од поддршката што епископот Доситеј ја добил пред неговото заминување на Вториот црковно-народен собор. Од членовите на Синодот на Српската православна црква јасно му било укажано дека за тоа нема да има никакви канонски последици, што се потврдilo и со одлуката на Архијерејскиот собор на Српската православна црква од 1959 година со која се констатира

создавање Македонска православна црква и поставување на епископот Доситеј за нејзин поглавар, како и дека правилата и одлуките на Српската православна црква повеќе нема да важат на териториите под јурисдикција на Македонската православна црква.

Историската важност на епископот Доситеј е во тоа што во тој историски миг тој е единствениот епископ во високата јерархија на Српската православна црква, кој е роден Македонец. Доколку тој не истапел и не отишол на Вториот македонски црковно-народен собор, имајќи предвид како повеќе од една и пол деценија се решавало македонското црковно прашање, се наметнува прашањето кога и дали во блиска иднина Српската православна црква би хиротонисала Македонец за епископ. Без епископот Доситеј, Македонците можеби сè уште ќе сонуваа за обнова на Охридската архиепископија.